

Centralasiatisk Stormaktspolitik

USA och Sovjetunionen i Afghanistan

Björn Sundman

Abstract

My thesis is about the two wars in Afghanistan that the Soviet Union and the United States has pursued. My aim is to use a theory of international relations, offensive realism, and apply it to these two wars and try to explain why the two superpowers have invaded and occupied Afghanistan. The main focus of the thesis is to use the concept of balancing that the theory presents and to make sense of it by using it in a concrete case of the cold war struggle and afterwards. I also look at the strategic objectives of wealth that the theory lays out and I test it against the United States and the Soviet Union's behavior in that region.

My conclusion is that the theory gives a good over all explanation to the two wars carried out in Afghanistan when the regional political context is considered. Afghanistan is used by the two superpowers to balance against other states in the region for strategic purposes.

Nyckelord: Afghanistan, United States, Soviet Union, balancing, offensive realism
Antal ord: 9956

Innehållsförteckning

<u>1 Inledning.....</u>	<u>1</u>
1.1 Syfte och frågeställning.....	1
1.2 Avgränsning.....	2
1.3 Metod för undersökningen.....	3
1.4 Material.....	4
<u>2 Teori.....</u>	<u>5</u>
2.1 Offensiv realism.....	5
2.2 Balansering.....	7
2.3 Idealism.....	8
<u>3 Afghanistan.....</u>	<u>9</u>
3.1 Inledningen till Sovjetunionen och USA:s invasioner.....	9
3.2 Statsbyggandet i Afghanistan.....	14
3.3 Strategiska mål med ockupationerna.....	19
<u>4 Avslutning.....</u>	<u>22</u>
4.1 Analys.....	22
4.2 Slutsats.....	23
<u>5 Referenser.....</u>	<u>25</u>
5.1 Tryckta källor.....	25
5.2 Elektroniska källor.....	26

1 Inledning

Afghanistan har befunnit sig i ett tillstånd av krig under de senaste fyra årtiondena och har under olika perioder varit ockuperat av två supermakter, varav den ena ockupationen pågår än idag. Trots att Afghanistan är ett av världens fattigaste länder har de två ockuperande staterna använt stora mängder resurser för att försöka kontrollera landet. Den sovjetiska invasionen av Afghanistan bröt två tidigare årtionden av detente i den internationella politiken mellan öst och väst och bidrog till en eskalering av det kalla kriget. Någon formell krigsförklaring utfärdades inte av varken Sovjet eller USA och ändå har de valt att ockuperat landet under ett antal år, och för USA:s del fortsätter konflikten än i dag. Hur kan det komma sig att två av världens hittills mäktigaste stater har valt att ockupera ett land under lång tid som inte kan anses utgöra ett militärt hot mot varken USA eller Sovjetunionen?

I min uppsats kommer jag att göra en teoriprövning för att försöka förklara varför Sovjetunionen och USA har valt att genomföra långvariga ockupationer av landet och vad de haft för målsättning med sin krigföring i landet utifrån ett neorealistiskt perspektiv. För att kunna genomföra min undersökning kommer jag att behandla de två invasionerna som två enskilda fall och sedan göra en jämförande analys av de bakomliggande faktorerna kring varför Afghanistan har blivit ockuperat, och sedan pröva hur väl teorin kan ge en rimlig förklaring till den historiska händelseutvecklingen. Ambitionen med uppsatsen är således teoriprovande och jag kommer att bemöta de realistiska antagandena med idealistiska invändningar och resonera utifrån de två perspektiven. Fokus kommer dock att ligga på den realistiska teorin. Finns det några generella slutsatser man dra av kriget i Afghanistan som sedan kan vara gångbara i andra sammanhang? Finns det en allmän teori som kan passa in i en specifik historisk kontext och som kan användas som förklaringsmodell för dessa enskilda konflikter? Målet med min uppsats är att försöka ge en övertygande fingervisning om detta.

1.1 Syfte och frågeställning

Mitt syfte med uppsatsen är att presentera och använda en generell teori om internationella relationer och orsaksförklaringarna bakom konflikter, och sedan pröva teorin på de två invasionerna av Afghanistan, där varje invasion bedöms som ett enskilt fall för sig. Frågeställningen är uppdelad i två delar, först ett försök att ge en förklaring till varför supermakterna invaderade Afghanistan och sedan en frågeställning som handlar om vad målet med invasionerna var. Att invadera ett

land kräver en ansenlig mängd resurser och planering och jag vill försöka se om det går att ge en teoretiskt förklaring i dessa två fall om vilka processer som ligger bakom supermaktens ageranden. Det min frågeställning kommer att inrikta sig på att försöka besvara är:

Varför har både USA och Sovjetunionen invaderat och ockuperat Afghanistan? Vad har de två supermakterna haft för strategiska mål med invasionerna?

Det finns många teorier om varför krig uppstår och syftet med min uppsats är att undersöka om en specifik teori, offensiv realism, som utger sig för att kunna förklara stormaktens generella beteenden även kan hjälpa till att förklara varför Afghanistan har blivit invaderat av två av världens hittills mäktigaste stater. Syftet är alltså att göra en teorianknytning till empirin och förklara vad invasionerna av Afghanistan är för typ av fall, och hur de kan sättas i relation till varandra (Teorell, Svensson 2007: 47). Eftersom det är en teori om internationella relationer kommer det bli viktigt att också undersöka vad som hände politiskt i den specifika regionen tiden före och under invasionerna. Det är viktigt att se Afghanistan utifrån den realpolitiska kontexten i regionen och väga in det i analysen av varför landet har blivit invaderat, och för att sedan tillämpa teorin utifrån de utgångspunkterna.

1.2 Avgränsning

Afghanistan har ett långt förflutet av krig och invasioner bakom sig, men under mitten av 1900-talet fram till 1970-talet rådde ett visst lugn i landet och man etablerade vissa relationer med andra länder, främst i närområdet (Coll 2004: 209). För att kunna behandla de två invasionerna som två enskilda fall kommer jag att dela upp dem i olika tidsepoker och sedan göra en jämförande analys av dem. Därför väljer jag att avgränsa min analys bakåt i tiden till 1973 när jag undersöker Sovjetunionens invasion så att jag kan ta hänsyn till regionala händelser för att förklara händelseförloppet fram till 1989 då Sovjetunionen slutligen drog sig ur landet. Valet av tidsperiod är främst att jag då kan ta hänsyn till revolutionen i Iran vilket förändrade maktförhållandena i regionen radikalt, samt militärkuppen i Afghanistan 1973 vilket ledde till att styrelseskicket förändrades från monarki till republik. De olika politiska och etniska fraktionerna inom Afghanistan kommer inte att beröras mer än nödvändigt för att inte helhetsbilden av konflikterna ska komma ur fokus. Delningen av det afghanska kommunistpartiet i två fraktioner hade relativt stor inrikespolitisk betydelse men med hänvisning till teorin kommer den aspekten inte att undersökas närmare.

I USA:s fall avgränsar jag min analys i tiden mellan 1996, då talibanerna tog makten i Afghanistan, och fram till 2008. Eftersom konflikten fortfarande pågår är det svårt att ta hänsyn till allt aktuellt material som finns tillgängligt och därför behövs en avgränsning bakåt i tiden. Det ger också en större möjlighet att

fokusera på de aspekter jag anser vara viktigast utifrån min frågeställning. Även om det finns flera nationer som bidrar med soldater i Afghanistan tillsammans med USA så kommer jag bara att analysera USA:s roll i landet eftersom de bidrar med flest soldater och leder de större militära operationerna.

Eftersom jag först och främst använder en realistisk teori är det enbart staternas agerande som jag kommer att fokusera på i min uppsats. Transnationella terrorgrupper är något som realismen inte säger så mycket om eller ger så stor teoretisk betydelse, och därför kommer det fenomenet inte att beröras mer än nödvändigt. Det kan anses vara en svaghet i valet av teori, men jag menar att förekomsten av terrorgrupper inte ensamt kan förklara varför USA har valt att ockupera Afghanistan. Som invändning mot det kommer jag att ta upp en idealistisk utgångspunkt i analysen för att kunna ifrågasätta trovärdigheten i det realistiska antagandet att staters interna styrelseskick inte har någon betydelse för deras agerande i utrikespolitiken, samt även betydelsen av icke-statliga aktörer.

1.3 Metod för undersökningen

Den statsvetenskapliga metod jag kommer att använda i min uppsats är Method of Agreement (Teorell, Svensson 2007: 227), eller Most Different System Design som metoden också kallas (Landman 2008: 70-1). Det finns ett antal problem med denna metod som jag ska försöka undvika att få med i min uppsats. Framförallt handlar problemet om att det inte går att belägga kontrafaktiskt skillnad bland de beroende variablerna (Teorell, Svensson 2007: 229). Detta problem kommer jag att försöka hantera genom att ge teorin en central roll i uppsatsen, vilket gör att om teorin ger en rimlig förklaring till de undersökta fenomenen är andra tänkbara oberoende variabler av mindre intresse som förklaring. Ett annat problem som är förknippat med fåtalsstudier är "indeterminate research design" vilket innebär att man har för många variabler som kan tänkas att förklara fenomenet men för få fall att undersöka (Landman 2008: 30). Det problemet anser jag att jag kan undvika genom att använda just Most Different System Design och därmed kunna räkna bort andra tänkbara förklaringar med hänvisning till den teori jag använder (Landman 2008: 32-33).

I fallet med Sovjetunionens invasion av Afghanistan fanns det viktiga omständigheter som var i motsatt förhållande för USA:s del, och därav passar mest olika design in som metodval. De beroende och oberoende variablerna är samma i båda fallen, vilket är centralt för hur den metodologiska undersökningen av studien ska gå till. För Sovjetunionen var det en geografisk närhet till Afghanistan, invasionen var ej godkänd av världssamfundet, officiellt ville man stödja en existerande regering och det fanns en konkurrerande supermakt i det internationella systemet. Dessa fyra faktorer var inte gällande för USA:s del. Den oberoende variabeln jag kommer att utgå ifrån är maktförskjutning i regionen och den beroende variabeln är invasion och ockupation av Afghanistan. Eftersom två

av de fyra orsakskriterierna, kontrafaktisk skillnad och isolering, blir lidande av metodvalet så kommer jag istället att fokusera på de två andra orsakskriterierna tidsordning och orsaksmekanismer (Teorell, Svensson 2007: 229). När det kommer till orsaksmekanismer så kommer jag att göra en historisk processpåring i de två fallen och undersöka vad som kan vara orsak och verkan. Det man vill eftersträva är att den kausala mekanismen inte ska göra att andra förklaringsmodeller kan tänkas vara sannolika, vilket kräver att teorin har ett bra förklaringsvärde av de fall man studerar (Teorell, Svensson 2007: 247-8).

1.4 Material

Mitt huvudsakliga material består av böcker skrivna av olika amerikanska statsvetare. Den specifika teori jag har för avsikt att pröva finns presenterad i John Mearsheimers bok *The Tragedy of Great Power Politics* (2001). I delen om Sovjetunionen kommer jag till stor del använda och utgå från en översatt bok som är skriven av den ryska generalstaben som analyserar den sovjetiska ockupationen. Den ger en bra översikt över den sovjetiska militärens målsättning med sin närvaro i Afghanistan som sedan går att sätta in i den övriga teoretiska kontexten i uppsatsen. Jag försöker variera mina källor så att de inte enbart är skriva av författare som tar en realistisk utgångspunkt utan jag tar även med böcker som har en annan teoretisk vinkel för att kunna ge en så bred bild av händelseförloppen som möjligt. Andra viktiga källor är den amerikanska kongressens Library of Congress och material från CIA. Material från det amerikanska utrikesdepartementet kommer också att användas. För att undvika att få ett alltför överhängande amerikanskt perspektiv av de historiska förloppen ska jag även använda ett fåtal brittiska journalister och historiker och en afghansk statsvetare som kompletterande material.

2 Teori

Jag kommer att vara mycket beroende av teori och teoretisk tillämpning för att kunna besvara min frågeställning. Den teori jag kommer att använda i min uppsats är huvudsakligen offensiv realism. Att använda realismen har den stora fördelen att den inte tar någon större hänsyn till vad de inblandade länderna har för typer av politiska system utan ser alla stater som svarta lådor som reagerar på ett liknande sätt på yttre faktorer (Mearsheimer 2001: 11). Realismen anser också att stater är rationella aktörer som är medvetna om deras omgivande miljö och tänker strategiskt kring hur de bäst ska överleva under rådande omständigheter (Mearsheimer 2001: 31). Sovjetunionen och USA:s politiska systemen skiljer sig åt i många viktiga avseenden men realismen menar att det inte har någon betydelse för hur det utformar dessa staters agerande gentemot andra i det internationella systemet. Realismen har också sitt främsta fokus på stormakter eftersom deras agerande till stor del formar den internationella politiken och ligger bakom de mest förödande krigen (Mearsheimer 2001: 17).

2.1 Offensiv realism

I likhet med andra former av neorealism utgår offensiv realism ifrån att strukturen på det internationella systemet är anarkiskt, det vill säga att det inte finns någon högre auktoritet än stater. Två viktiga teoretiska skillnader finns dock mellan offensiv realism och andra liknande teorier; dels menar offensiv realism att strukturen på det internationella systemet inte är statiskt och att ett status quo sällan förekommer, och dels synen på hur stater agerar på förändringar i maktbalansen (Mearsheimer 2001: 21). Alla stater eftersträvar att överleva, och för att kunna garantera sin överlevnad är den bästa situationen för varje stat att vara en hegemon (Mearsheimer 2001: 3). Det innebär att stormakter försöker bli den starkaste staten i en region så att ingen annan stat eller allians av stater kan hota den militärt. Denna förutsättning gäller för alla stater och därför pågår hela tiden en explicit eller en latent konflikt över vilken stat som ska kunna överträffa de andra i militär och ekonomisk makt. Eftersom all makt vinnas på någon annans bekostnad är det internationella systemet ett nollsummespel mellan stater som tävlar mot varandra, där den yttersta konsekvensen av detta kan leda till krig, vilket är en oundviklig konsekvens av hur strukturen på det internationella systemet ser ut (Mearsheimer 2001: 34). Detta leder till det så kallade säkerhetsdilemmat där alla aktörer strävar efter samma mål, vilket leder till misstänksamhet mellan stater om de andra staternas intentioner (Mearsheimer 2001: 35-6). Strukturen på det internationella systemet gör att detta dilemma inte

kan överkommas och det leder stormakter till att eftersträva hegemoni. Den enda situation där det skulle kunna uppstå ett status quo är när en stat har uppnått hegemoni, och där hegemonen försöker behålla sin maktposition i det internationella systemet eftersom hegemoni är den ultimata säkerhetsgarantin för en stats möjligheter att överleva (Mearsheimer 2001: 345). Stormakter har också ett intresse av att kontrollera så stora ekonomiska tillgångar som möjligt. För att kunna utveckla militära förmågor behövs en fungerande ekonomi samt även naturtillgångar som kan mobiliseras till upprustning (Mearsheimer 2001: 62).

Det finns viktiga implikationer av hur världens geografi ser ut för staters möjligheter att utöva militärt inflytande. Eftersom det centrala för stormaktens maktposition är dess militära förmågor, och då framförallt dess arméer, har vatten en stor påverkan på hur militära hot ser ut (Mearsheimer 2001: 83-4). Eftersom det är extremt svårt att projicera militära medel över vatten fungerar hav som en skyddsbarriär mot anfall utifrån (Mearsheimer 2001: 114). En stats offensiva potential ligger till största delen hos dess armé (Mearsheimer 2001: 87), och att skydda sig från en invasion från vatten är enklare än att försvara en landmassa mot en angränsande stat. Därför är stormakter först och främst fokuserade på sin egen regions maktbalans och försöker att uppnå hegemoni där. Skulle en stat uppnå hegemoni i sin egen region kommer den staten att försöka att förhindra att andra stater uppnår samma position i andra regioner (Mearsheimer 2001: 237). Världens geografi gör att det är osannolikt att en stat uppnår global hegemoni, såtillvida en stat inte innehar en överlägsen kärnvapenposition gentemot andra stater (Mearsheimer 2001: 41).

Kärnvapen är en viktig faktor för maktbalansen mellan stater. Om en stat skulle ha möjligheten att utplåna andra stater med kärnvapen utan att själv riskera att bli helt förintat skulle en global hegemoni teoretiskt sett kunna uppstå (Mearsheimer 2001: 128). Den sannolikheten är dock liten eftersom andra stater skulle då balansera det hotet genom att tillverka fler egna kärnvapen. Stormakter försöker ändå att komma runt kärnvapenhotet med konventionella medel när den möjligheten uppstår. Kärnvapen gör att krig mellan stormakter blir mindre sannolikt men den risken försvinner inte helt (Mearsheimer 2001: 147). Under kalla kriget rådde en kärnvapenkapprustning som ledde till doktrinen om MAD (Mutual Assured Destruction) där de två supermakterna kunde utplåna varandra om den ena parten använde kärnvapen mot den andra (Mearsheimer 2001: 130). Det ledde till att det internationella systemet blev stabilt eftersom ingen supermakt kunde vinna ett krig mot den andra. Trots den stabilitet som MAD och kärnvapen orsakar menar offensiv realism att stormakter ändå försöker balansera maktfördelningen till sin fördel när den möjligheten uppstår, trots att hot om kärnvapenkrig kan uppstå (Mearsheimer 2001: 132).

2.2 Balansering

Ett viktigt strategiskt alternativ för hur stater väljer att möta eventuella säkerhetshot i stället för krig kallas för balansering (Glaser 2010: 21). Vid balansering försöker en stat att förhindra att någon annan stat förändrar maktbalansen och man försöker avskräcka aggressiva anspråk från andra stater (Mearsheimer 2001: 156). Det finns viktiga skillnader på vilken sorts balansering en stat väljer att använda mot andra. Vid *extern balansering* försöker en stormakt att alliera sig med någon annan stat i sin egen region för att kunna väga upp maktbalansen till sin egen fördel. Det är problematiskt i ett bipolärt system eftersom det bara finns två stora stater. Lösningen är då att alliera sig med mindre stater, vilka inte ensamma kan stå emot en stormakt militärt men tillsammans med den allierade stormakten kan avskräcka eventuella försök att förändra maktbalansen (ibid).

Vid *balansering utifrån* (eng. offshore balancing) förlitar sig en stormakt främst på regionala aktörer som finns i en annan region än stormakten själv (Walt 2005: 222). En stormakt försöker att använda sig av regionala allierade som kan hjälpa till att tjäna samma intressen som den utomstående stormakten har. Skulle det uppstå problem som kräver en militär lösning så är dock alltid ambitionen för stormakten att dra sig tillbaka så fort som möjligt efter att konfrontationen är avslutad (Walt 2005: 242). De problem som uppstår i regionen är i första hand problem för dem som är beroende av utomstående hjälp (ibid). Syftet med att balansera utifrån är att undvika att en region faller under fientligt inflytande där en stormakt har olika intressen, eller för att förhindra att det uppstår en regional hegemon (Walt 2005: 222). Stater värdesätter förutom makt också ekonomiska resurser, bland annat naturtillgångar som kan öka en stats ekonomiska makt (Glaser 2010: 21). En stormakt försöker skydda en region från andra staters inflytande utan att behöva kontrollera området direkt och i första hand förlita sig på en regional makt för att balansera konkurrenter, samtidigt som den mindre staten i sin tur är beroende av stormakten för sin egen överlevnad (Walt 2005: 242). En anledning till att en stormakt förlitar sig på balansering utifrån är att stormakten inte behöver använda sina egna maktinstrument i första hand utan kan förlita sig på att någon annan tar den första smällen om någon konkurrerande stat skulle vilja ändra om maktbalansen i en region (Walt 2005: 240).

Intern balansering innebär att stormakten själv mobiliserar de resurser som finns till förfogande för att möta externa hot (Mearsheimer 2001: 157). Eftersom det alltid finns hot mot stater är intern balansering något som pågår mer eller mindre hela tiden. Skulle dock något konkret hot dyka upp maximerar stater sina ekonomiska och militära förmågor för att kunna möta en konkurrerande stat i en eventuell militär konflikt. Stater som är regionala hegemoner balanserar utifrån i andra regioner så att andra stormakter inte kan göra samma sak i den egna regionen (Mearsheimer 2001: 237). När stater med kärnvapen försöker balansera mot varandra använder de främst andra allierade stater för att inte provocera fram

en direkt konfrontation med varandra, och på så sätt minimera risken för att kärnvapen ska komma till användning.

2.3 Idealism

För att kunna bredda och fördjupa analysen av händelseförloppen i Afghanistan kommer jag ta upp en alternativ teori till realismen, framförallt när jag diskuterar USA:s inblandning i landet. Till skillnad från realismen gör idealismen skillnad för hur stater agerar genom att också undersöka det inhemska politiska systemet i olika stater. Idealismen menar att krig inte är oundvikligt och att stater kan uppnå nationella intressen utan att kriga med varandra (Morgan 2010: 42). Idealismen ser staters agerande som en konsekvens av det politiska system som finns inom länderna. Att auktoritära och odemokratiska stater agerar som realister förutspår är inget konstigt, men demokratiska stater prioriterar andra saker än maktpolitik. Människan är i grunden god, och om människors fria vilja får komma till uttryck formar det politiken också mellan stater (Weber 2005: 38). Idealister menar att det är auktoritära stater som är grunden till konflikter i internationell politik eftersom deras institutioner inte respekterar människors grundläggande värden och på så sätt utformar en omänsklig politik (Weber 2005: 44). Om alla stater demokratiserades skulle det internationella systemet bli fredligare, eftersom det finns empiriska bevis på att demokratiska stater inte krigar mot varandra (Morgan 2010: 43). Idealismen ger också utrymme för andra aktörer än stater i internationell politik (Morgan 2010: 40), och påverkan från dessa kan utforma hur och när stater väljer att använda våld. Krig är kostsamt och förödande för samhällets sociala och ekonomiska välbefinnande och om stater är demokratiskt styrda kommer människor att göra sitt yttersta för att undvika krig och istället försöka lösa konflikter på fredlig väg. Alltså har demokratier andra målsättningar i internationell politik än auktoritära stater, och demokratier har ett intresse av att se att fler av jordens stater utvecklades till demokratier (Weber 2005: 45).

3 Afghanistan

För att kunna göra en övergripande presentation och jämförelse av de två fallen har jag valt att dela upp de två konflikterna i tre delar: de bakomliggande faktorerna till invasionerna, statsbyggandet i Afghanistan och de strategiska målen med invasionerna som de två supermakterna kan tänkas ha haft utifrån teorin. Detta gör att det är enklare att testa teorin när man kan jämföra de olika delarna av fallen var för sig. För att få den empiriska delen att passa in i systemdesignen jag har valt som metod kommer jag att fokusera på de skillnader i omständigheter som rådde i USA och Sovjetunionens fall som jag har tagit upp tidigare. För att kunna testa teorin har jag tagit fram hypoteser ur teorin i början av varje stycke att utgå ifrån, för att sedan undersöka och eventuellt förklara USA och Sovjetunionens ageranden utifrån ett offensivt realistiskt perspektiv. De empiriska konsekvenser som borde följa ur teorin skulle i så fall återspeglas av de historiska förloppen och således kunna svara på om teorin har ett bra förklaringsvärde eller inte (Teorell, Svensson 2007: 50-1). För att kunna ge en så heltäckande bild som möjligt av konflikterna kommer jag att titta på de regionala omständigheterna som fanns i varje fall, och sedan analysera krigen i Afghanistan utifrån detta.

3.1 Inledningen till Sovjetunionen och USA:s invasioner

Med utgångspunkt från offensiv realism är hela tiden grundantagandet att stater eftersträvar så mycket makt som möjligt i det internationella systemet (Mearsheimer 2001: 54). Stater är inte nöjda förrän de uppnått hegemoni vilket betyder att varje möjlighet att utöka relativa maktfördelningen till sin fördel kommer att utnyttjas. Regionala hegemoner försöker i sin tur förhindra att andra stater uppnår samma position och balanserar därför utifrån i andra regioner än sig egen. Om en stat anser sig snabbt kunna skifta maktbalansen till sin fördel genom våld är det något som noga övervägs. En stor fördel är om det inte behöver förekomma någon direkt konfrontation med en annan stormakt, eller en stat som är allierad med en stormakt som innehar kärnvapen. Stater går sällan i krig om de inte tror att en snabb och avgörande seger är möjlig (Mearsheimer 2001: 87). Om det inte finns några territoriella anspråk hos den angripande staten är ambitionen att dra sig tillbaka så fort som möjligt efter att de bakomliggande målen är uppnådda.

3.1.1 Sovjetunionens geopolitiska bakgrund till invasionen

Afghanistan hade under 50- och 60-talet närmat sig Sovjetunionen och fått militärt och ekonomiskt bistånd från Moskva. En av anledningarna till detta var att Afghanistans grannländer, Iran och Pakistan, hade etablerat band till USA och att Afghanistan länge har haft olika konflikter med båda länderna, främst rörande gränsöverskridande etniska spänningar (CIA). 1973 genomfördes en militärkupp i Afghanistan där den tidigare premiärministern med stöd av den sovjetiskt utbildade och tränade militären tog makten. Den nya regimen välkomnades av Moskva som såg detta som en möjlighet att stärka sitt inflytande i ett av sina grannländer, och utökade ekonomiskt bistånd skickades till Afghanistan. Den nya regimen i Kabul som fick starkt stöd från Sovjetunionen skapade oro i Washington, Teheran och Islamabad (ibid). Det man fruktade mest var att den sovjetiska intressesfären skulle börja utökas söderut mot den indiska oceanen (ibid). Efter att Iran och Pakistan börjat utöva påtryckningar mot Afghanistan att överge sina starka band med Moskva i utbyte mot regionalt samarbete började den afghanska presidenten att söka en mer självständig hållning för Afghanistan (ibid). Den 27 april 1978 genomförde det då förbjuda kommunistpartiet PDPA (People's Democratic Party of Afghanistan) en statskupp och tog över regeringen och ledningen för militären (Feifer 2009: 21). Den nya regimen började implementera socialistiska reformer i landet, bland annat försökte man att omfördela jordtillgångar till jordlösa bönder, ge kvinnor utökade rättigheter och man förbjöd lagar som gav klanledare politisk makt (Feifer 2009: 24). Försök gjordes också att centralisera maktutövningen från Kabul över landsbygden. Detta ledde till våldsamma motsättningar mellan regeringen och olika klanledare som sedan också spred sig till olika arméförband som gjorde uppror mot kommunistpartiet. I början av 1979 hade regimen börjat tappa kontrollen över landet. För Moskva blev frågan om man skulle tillåta att en marxistisk regim blev störtad av rebeller som var understödda av USA:s allierade Pakistan. Sovjetunionen valde att utöka sitt militära bistånd till Afghanistan och i mitten av 1979 fanns runt 5000 civila och militära rådgivare runt om i olika delar av landet (CIA). Det fanns en rädsla i Moskva att om religiösa fundamentalister tog makten i Afghanistan skulle oroligheter kunna sprida till olika sovjetiska delrepubliker som angränsade till Afghanistan som också hade en stor muslimsk befolkning (ibid).

1977 genomfördes en militärkupp i Pakistan som avsatte den vänsterinriktade Zulfikar Ali-Bhutto och makten togs över av den USA-stödda generalen Muhammad Zia-ul-Haq (CIA). Afghanistan var då inklämt mellan två amerikanska allierade och det sovjetiska inflytandet i regionen såg ut att vara på väg att minska. Moskva uppmanade sina afghanska allierade att sluta strida internt och fokusera på att försöka stärka sin position i landet. När kommunistpartiet väl grep makten och allt mer började närma sig Sovjetunionen fick USA och Pakistan ett gemensamt säkerhetspolitiskt mål att vända trenden. Pakistan riskerade nu att bli omringat av ett fientligt Indien och ett sovjetstött Afghanistan som motsatte sig Pakistans band till USA (Johnson 2006: 116). USA började således att öka sitt ekonomiska och militära bistånd drastiskt till Pakistan som den pakistanska

militären och underrättelsetjänsten sedan använde för att utrusta afghanska motståndsgupper i ett försök att störta den marxistiska regimen i Kabul (Johnson 2006: 115). Det kom också tecken till Washington vid den här tidpunkten att Pakistan var på gång att utveckla ett hemligt kärnvapenprogram, i strid med de amerikanska ambitionerna för området (Coll 2004: 27). Det pakistanska och amerikanska samarbetet skulle senare komma att utvecklas till att bli en viktig faktor för hur den regionala stormaktspolitiken skulle komma att utvecklas.

Revolution i Iran 1979 var ett hårt slag för USA:s inflytande i Mellanöstern. 1953 hade CIA genomfört en kupp i landet och installerat den iranska monarken vid makten som sedan fick omfattande militärt stöd av USA. Den nya islamistiska regimen i Teheran ändrade utrikespolitik radikalt och började förespråka islamiska revolutioner i alla muslimska länder som var dominerade utifrån av antingen USA eller Sovjetunionen (Spellman 2006: 301). Vid den tidpunkten fanns inga amerikanska militärbaser i regionen som skulle kunna användas för att avskräcka eventuella sovjetiska expansionsplaner (Johnson 2004: 223). Iran hade varit en av två pelare i Mellanöstern som skyddade USA:s intressen och var garanten för stabilitet i närområdet (ibid). Irans nära band till USA och dess sekulära regim möttes av en islamistisk reaktion mot det västerländska inflytandet och en framväxt av politisk islam i landet. Vid tiden för revolutionen fanns det tusentals, främst amerikanska, tekniska och militära rådgivare som understödde den iranska regimen och var en viktig del i det iransk-amerikanska samarbetet (Spellman 2006: 299).

Mot bakgrund av detta såg Sovjetunionen sin möjlighet att stabilisera läget i Afghanistan genom att hjälpa det afghanska kommunistpartiet att konsolidera sin makt genom att hjälpa till att slå ner motståndet som främst kom från olika religiösa grupperingar runt om i landet. Att stödja en vänlig regim skulle inte enbart kunna öka Sovjetunionens inflytande utan också sända en signal att Moskva var beredda att hjälpa sina allierade, även militärt, om det behövdes och att visa att man var en världsmakt att räkna med (Feifer 2009: 4). Det fanns en oro bland de sovjetiska generalerna att en sovjetisk invasion skulle kunna innebära problem, men man valde att försöka se till att USA:s minskade inflytande i Mellanöstern inte återhämtade sig efter revolutionen i Iran (Feifer 2009: 12). Moskva insåg också att en direkt militär intervention var den enda möjligheten att behålla det afghanska kommunistpartiet vid makten på grund av oroligheterna i landet. Den militära modell man arbetade efter var de ungerska och tjeckoslovakiska interventionerna som Sovjetunionen hade genomfört tidigare och målet var att ha de sovjetiska trupperna ute ur Afghanistan efter ungefär tre år och låta den afghanska armén stå för det resterande som behövdes göra militärt (Russian General Staff 2002: xxiii). Sovjetunionens militära överlägsenhet gentemot de övriga staterna i Centralasien samt frånvaro av amerikanska trupper gjorde läget gynnsamt för att ingripa i Afghanistan för att hjälpa sin allierade utan att riskera att sprida konflikten bortom regionen. Sovjetunionens intåg i Afghanistan bröt därmed avspänningen som pågått under kalla kriget under två

årtionden och en upptrappad fientlighet mellan supermakterna inleddes med ökad upprustning som ett resultat (Feifer 2009: 85-6).

3.1.2 USA och invasionen av Afghanistan

Med kalla krigets slut förändrades maktbalansen i världen radikalt och USA blev den enda kvarvarande supermakten. Trots USA:s militära dominans har inte det internationella systemet inte blivit unipolärt (Mearsheimer 2001: 381). Även om ingen stat kan utmana USA med konventionella medel gör närvaron av kärnvapen att det inte uppstod någon global hegemon efter att den ena supermakten försvann. Strukturen för internationell politik och staters agerande förblev den samma efter kalla krigets slut (Walt 2005: 71).

Efter att Sovjetunionen hade dragit sig ur Afghanistan tappade USA intresset för landet relativt omgående (Johnson 2006: 117), och det amerikanska biståndet drogs in helt. Kriget mellan olika politiska och religiösa grupper fortsatte med oförminskad styrka och 1994 hade Kabul och större delen av landet till stor del förstörts till följd av åren av krig (Library of Congress 10). I början av 1995 började dock situationen förändras radikalt när anhängare av en ny religiös och politisk fundamentalistisk rörelse som kom att bli kända som talibaner började ta kontrollen över större delen av Afghanistan. De intog Kandahar i November 1994 och började skapa stabilitet i landet efter mer än 15 år av inbördeskrig som följde efter att Sovjetunionen dragit sig tillbaka. I mitten av 1995 hade talibanerna i praktiken stabiliserat sina positioner runt om i hela landet och fått bort rivaliserande politiska grupper från politiskt inflytande (Library of Congress 11). De fick omfattande folkligt stöd för att de fick slut på inbördeskriget och började få ordning på laglösheten i landet (Coll 2004: 298). Pakistan stödde inofficiellt talibanrörelsen eftersom den pakistanska militären och underrättelsetjänsten såg dem som viktiga strategiska allierade i en eventuell konflikt med Indien (Coll 2004: 479). För Washington var talibanerna en positiv kraft jämfört med hur situationen såg ut tidigare, eftersom de skulle kunna få möjlighet att få bukt med herointillverkningen och stabilisera landet för eventuella framtida investeringar från oljebolag i regionen (Coll 2004: 300). Omfattande stöd kom även från olika stater i Mellanöstern, framförallt Saudiarabien som försökte sprida sin form av islam till andra muslimska länder (Coll 2004: 400).

För att minska Rysslands inflytande över de tidigare sovjetrepublikerna började USA att alliera sig med flera av de nyligen självständiga republikerna i Centralasien efter Sovjetunionens fall (Johnson 2004: 32). Rysslands politiska läge under 1990-talet gjorde det oförmöget att avskräcka en amerikansk expansion i den tidigare sovjetiska intressesfären (Brzezinski 1997: 141). Militära band mellan USA och bland annat Uzbekistan och Kirgizistan etablerades för att säkra den amerikanska militära dominansen i området (Johnson 2004: 226). Under mitten av 90-talet började den amerikanska regeringen att stödja exploateringen av olja i Centralasien för att bryta Rysslands monopol på

transporten av olja och naturgas ifrån regionen. Amerikansk etablering skulle gynna ekonomisk tillväxt och samarbete mellan de olika länderna i Centralasien (Brzezinski 2004: 75), och om utvecklingen låg under amerikansk kontroll skulle det innebära att Iran och Ryssland kunde utestängas från inflytande (Coll 2004: 305). De centralasiatiska republikerna är helt landlåsta och för att kunna exportera naturresurser från det området behövdes det byggas pipelines genom Afghanistan och Pakistan för att få ut den olja och naturgas som utvinns i Kaspiska havet (Johnson 2004: 172). Pakistan såg också möjligheter med denna utveckling eftersom de behövde energi för att kunna stärka sin ekonomiska tillväxt (Coll 2004: 306). Så länge läget förblev stabilt i Centralasien skulle det gynna den politiska och ekonomiska utvecklingen i området och stärka USA:s inflytande över det säkerhetspolitiska läget.

1999 genomfördes ytterligare en militärkupp i Pakistan efter en period av demokratisk utveckling sedan det tidigare militärstyret (Johnson 2004: 121). Den nya militärregimen gav ett starkt politiskt stöd och ökade det ekonomiska biståndet till talibanregimen i Afghanistan eftersom religiösa fundamentalister var en viktig tillgång för Pakistan i konflikten med Indien över Kashmir (Coll 2004: 478-9). För Pakistan var det en stor fördel att ha ett grannland som var lika fientligt inställd till Indien som Pakistan var själva (Scheuer 2005: 53). Efter 11-september attackerna mot USA 2001 blev Pakistan en viktig militär tillgång för att kunna bekämpa de islamistiska nätverken som hade attackerat USA (Friedman 2004: 184), och den nya militärregimen gick officiellt med på att bryta banden med talibanerna och börja samarbeta med USA att bekämpa den islamistiska tillväxten i regionen i utbyte mot ekonomiskt och militärt bistånd (Spellman 2006: 140). Efter att talibanerna nekat en begäran att lämna över misstänkta terrorister till USA som befann sig i Afghanistan påbörjades en militär invasion av landet för att byta regim i Kabul och eliminera terrorhotet från olika islamister som uppehöll sig i gränsområdet mellan Pakistan och Afghanistan. Pakistan fick ta emot omfattande ekonomiskt stöd från USA och andra västländer efter att talibanregimen fallit för att kunna stabilisera det politiska läget i gränstrakterna mot Afghanistan (Hussain 2008: 49). Talibanerna hade ingen möjlighet att sätta sig emot USA:s militära kapacitet och regimen föll relativt omgående efter att invasionen påbörjats (Scheuer 2005: 23). Beslutet att störta talibanregimen fick nästan universellt stöd från världens länder (Brzezinski 2007: 141).

3.1.3 Sammanfattning

De stora strukturella förskjutningarna i maktbalansen i regionen hade stor inverkan på hur de två supermakterna uppfattade situationen och hur de skulle kunna försöka väga balansen till sig fördel. USA har fortfarande stora militära tillgångar runt om i världen för att dämpa regional maktpolitik som kan förändra maktbalansen (Walt 2005: 14). Centralasien är ett bra exempel på detta där andra stormakter i regionen försöks hållas tillbaka genom att USA har allierade och en militär närvaro på plats. För Sovjetunionens del var det en viktig målsättning att

bryta USA:s dominans i Mellanöstern, och att få nya allierade stater var en sätt att uppnå detta. Att en ny stat allierade sig med Sovjetunionen skulle också kunna ses som en ideologisk triumf och att kommunismen förblev ett reellt alternativ till västerländsk ideologi. För USA:s del är en viktig aspekt att Kinas ekonomiska tillväxt är ett potentiellt hot mot USA:s position som den ledande ekonomiska makten i världen (Walt 2005: 46). Att ha en allierad stat i Kinas närhet påverkar Kinas möjligheter att agera i den regionen och har en dämpande effekt på deras direkta inflytande. USA vill fortsätta vara den dominerade kraften i Asien, och ett sätt att vara det är att stödja regionala allierade, vilket till viss del begränsar behovet av att ha egen militär närvaro på plats (Walt 2005: 47), och för att kunna uppnå detta behövs det stabila regeringar att förhandla med. Ett annat viktigt motiv för USA är att kunna bekämpa den terrorism som hade sin bas i Afghanistan och få bort de olika stater som understödde den. Kriget mot talibanregimen blev relativt enkel och kunde genomföras men små egna militära förluster (Johnson 2004: 79). De två supermakternas reaktioner på förändringarna i maktbalansen stämmer bra överens med hur offensiv realism skulle beskriva stormakters agerande vid sådana situationer för att öka sin makt.

3.2 Statsbyggandet i Afghanistan

För att en stormakt ska kunna balansera effektivt behövs en annan stat som kan agera i stormaktens intresse. Oavsett om det handlar om balansering externt eller balansering utifrån behövs en allierad stat som är kapabel att först och främst försvara sig själv. Det kräver att det finns en fungerande statsapparat som kan organisera militära förband och skydda sin territoriella integritet. Balansering innebär att en stormakt lägger ansvaret på en annan stat att i första hand kontrollera potentiella rivaler och är bland de viktigaste strategier stater använder när en rival försöker öka sin maktandel (Mearsheimer 2009: 4). Det är svårt att få en balanserande koalition att fungera fullt ut (Mearsheimer 2009: 9), och det är svårt för en hotad stat att veta om den balanserande koalitionen kommer att hjälpa till att försvara den hotade staten när det väl skulle behövas (Mearsheimer 2009: 12). Stormakten som stödjer den balanserade staten ingriper bara när den är direkt hotad och försöker se till att den allierade staten kan sköta eventuella strider själv. Stormakter eftersträvar att vara regionala hegemoner (Mearsheimer 2001: 140), och hur eventuella regionala hegemoner agerar i andra regioner beror på hur maktbalansen ser ut. Om en lokal makt inte kan hantera ett hot från en stormakt ingriper en annan stormakt för att balansera hotet. Om stormakten lyckas balansera hotet försöker den ta hem sina trupper så fort som möjligt (Mearsheimer 2001: 141-2). Rivaliserande hegemoner kan hota varandra genom att alliera sig med mindre stater i den konkurrerande regionen (Mearsheimer 2001: 142).

3.2.1 People's Democratic Party of Afghanistan

Afghanistan var under 1900-talet fram till 1973 styrd som en monarki. Den centrala makten i Kabul hade dock ett litet inflytande på landet i stort och monarkens reella makt sträckte sig inte utanför huvudstaden (Scheuer 2005: 52). När kommunistpartiet hade kommit till makten 1978 i den så kallade Saurrevolutionen försökte man påbörja en process av modernisering, sekularisering och centralisering av statsmakten, vilket ledde till en revolt som hotade kommunistpartiets existens (ibid). En stor skiljelinje gick mellan den mer moderna befolkningen i städer och människor som bodde på landsbygden, där den centrala regeringen traditionellt inte utövade något större inflytande (Feifer 2009: 24). Kommunistpartiets snabba och brutala försök att modernisera landet oroade Moskva som insåg att detta kunde undergräva regimens överlevnad på sikt. Partiet plågades också av extrema inre motsättningar där olika fraktioner slogs mot varandra lika mycket som man försökte bekämpa yttre fiender, vilket begränsade deras handlingsförmåga att styra landet (Feifer 2009: 34).

Formellt ville de afghanska kommunisterna göra Afghanistan till en modern socialistisk stat efter sovjetisk modell. I ett försök att tona ner de sekulära ambitionerna proklamerade regimen att man ville försvara islam, demokrati och frihet för varje medborgare i landet, samt skydda kvinnors rättigheter. Man antog också officiellt en neutral utrikespolitik och man bytte namn på landet till Democratic Republic of Afghanistan (Feifer 2009: 23-4). PDPA utformade landets ledning efter leninistisk modell med en centralkommitté, politbyrå och en generalsekreterare. I praktiken innebar det att partiet och staten inkorporerades till en och samma entitet (Library of Congress 3). Efter att Saurrevolutionen hade genomförts började den dominerande fraktionen inom kommunistpartiet att rensa ut interna motståndare som hade en mer nedtonad syn på marxistisk ideologi. Många av de som blev utrensade kom från Afghanistans tidigare samhällselit och medelklass. Detta oroade de sovjetiska rådgivarna som fanns i landet och försök gjordes att tona ner de mest radikala inslagen hos PDPA. Avrättningar, exil och försvinnanden gjorde att uppskattningsvis 100.000 afghaner antingen hade dött eller lämnat landet efter det första året. Det gjorde att Afghanistans politiska institutioner och civila samhälle hade förändrats i grunden och detta påverkade regimens möjligheter att styra landet (Library of Congress 1).

När Sovjetunionen invaderade Afghanistan den 24:e december 1979 var bland de första åtgärder man gjorde att rensa ut de mer extrema delarna av det afghanska kommunistpartiet och man tillsatte en ny president från en fraktion som hade en mer moderat framtoning till reformer och marxistisk ideologi (Russian General Staff 2002: 18). Invasionen ledde till ett fördömande från FN i en resolution där man krävde ett omedelbart sovjetiskt tillbakadragande av sina trupper (Feifer 2009: 86). Den sovjetiska arméns primära uppgift var att understödja den afghanska armén så att de kunde bekämpa det väpnade motståndet mot regimen och därmed låta afghanerna själva stå för de militära operationerna, med sovjetiskt understöd. Det visade sig dock ganska fort att att den afghanska militären inte

hade kapacitet att slå ner motståndet, och ansvaret för att komma till rätta med upproret föll på den sovjetiska militären i stället (Russian General Staff 2002: 19). Sovjetunionen började i praktiken styra de politiska besluten som den afghanska regeringen fattade och strategin för att slå ner upproret togs helt över av Röda armén (Library of Congress 4).

Att den nya presidenten hade tillsatts av en ockupationsmakt gjorde att den styrande regimen fick ännu mindre legitimitet hos afghanerna. Den nya fraktionen som styrde Afghanistan och den afghanska armén kunde aldrig byta ut alla medlemmar och militärer från den rivaliserande falangen, så de interna konflikterna inom partiet och militären fanns kvar under hela den sovjetiska närvaron i landet. Sovjetiska försök att framkalla försoning mellan falangerna påbörjades men den politiken lyckades aldrig fullt ut (Library of Congress 2). Sovjetunionens felaktiga analys för hur de skulle hantera motståndet och den afghanska arméns oförmåga att fungera ordentligt gjorde landets regering ännu svagare och helt beroende av Sovjetunionen (ibid). Den sovjetiska ledningen hävdade att man hade gått in i Afghanistan för att skydda landet från grupper stödda utifrån som hade till syfte att störta den etablerade regimen, och när det motståndet hade neutraliserats skulle Sovjetunionen dra tillbaka sina trupper från Afghanistan (Library of Congress 7).

För Washington blev det uppenbart vad som höll på att hända i slutet av 1979 när Sovjetunionen snabbt började ta kontroll över de större städerna och viktiga transportleder runt om i Afghanistan. Efter att en ny afghansk president hade tillsatts utökades antalet sovjetiska divisioner i Afghanistan snabbt (Library of Congress 1). I början av 1980 fanns det runt 82.000 sovjetiska soldater i Afghanistan (Russian General Staff 2002: 12). Som svar på den sovjetiska invasionen av Afghanistan började USA för första gången att bidra med vapen till en direkt antisovjetisk motståndsrörelse, de så kallade mujaheddin, och man började att skapa en infrastruktur för amerikansk militär närvaro i Persiska viken (Brzezinski 2007: 19). För att dölja den amerikanska inblandningen i motståndet gick större delen av det militära biståndet via den pakistanska underrättelsetjänsten som gav biståndet till sina favoriserade motståndsgrupper inne i Afghanistan (Johnson 2006: 116), och personal från CIA förbjöds att korsa gränsen från Pakistan in till Afghanistan så att de inte skulle riskera att tillfångatas av Sovjetunionen eller den afghanska militären (Hussain 2008: 16). En stor mängd pengar strömmade också in från olika gulfstater, och i mitten av 80-talet matchade Saudiarabien USA:s bistånd till mujaheddin dollar för dollar (Hussain 2008: 17). CIA finansierade en omfattande kampanj i Pakistan och andra muslimska stater för att rekrytera frivilliga i motståndet mot den sovjetiska ockupationen (Johnson 2004: 222). Det militära stödet från bland annat USA och Saudiarabien gjorde att mujaheddin kunde ta initiativet i konflikten och orsaka stora skador på den sovjetiska armén. Efter fyra års krig fanns det omkring 4000 baser i regionen som mujaheddin opererade från och en stor andel av dem hade kopplingar till Pakistan (Library of Congress 12).

Afghanistan har en lång tradition av motstånd mot centraliserat styre och utländsk inblandning i landet (Russian General Staff 2002: xx). Motståndet mot den sovjetiska ockupationen fanns runt hela landet och det var främst det religiösa motståndet som var som mest intensivt. Motiven bakom motståndet varierade, men en viktig inspirationskälla var islamisk ideologi som hade spridits från olika delar av den muslimska världen (Kakar 1995: 32-3). Starkast motstånd kom från landsbygden (Library of Congress 8), och Sovjetunionens svar på det var att utföra omfattande bombkampanjer mot byar i syfte att avfolka landsbygden och driva in befolkningen till städerna (Scheuer 2005: 27, Pape 1996: 353).

1986 uppstod ytterligare problem för det afghanska kommunistpartiet när Sovjetunionen bytte ut ledaren för PDPA igen, vilket ledde till ännu fler interna konflikter (Library of Congress 4). Den oförmåga partiet hade tidigare att styra landet gjorde att Sovjetunionen behövde en fungerande regering för att kunna lämna landet utan att totalt kaos skulle bryta ut (Library of Congress 5).

I slutet av 1987 var situationen på väg att kollapsa för PDPA. Runt 80 procent av landsbygden och 40 procent av de bebyggda delarna av landet låg utanför Kabuls kontroll (Kakar 1995: 103-4), och mujaheddin hade uppskattningsvis 150.000 man som aktivt bekämpade de sovjetiska trupperna och den afghanska regeringen (Russian General Staff 2002: 88). 1989 drog sig Sovjetunionen ur Afghanistan efter att ha misslyckats med att krossa det afghanska motståndet som hade fått stöd av en mängd stater, bland annat USA, Storbritannien, Pakistan, Kina och Saudiarabien (Brzezinski 2007: 49).

3.2.2 USA och den nya afghanska republiken

Efter att USA hade blivit attackerade den 11:e september började USA att bomba misstänkta terrormål inne i Afghanistan och man drev talibanregimen från makten (US Department of Defence). För att lyckas med det med så få egna förluster som möjligt började USA stödja den så kallade Norra Alliansen med pengar och flygunderstöd så att de kunde påbörja det afghanska inbördeskriget på nytt och driva talibanerna från makten (Johnson 2006: 143). Sedan talibanerna hade tagit över Afghanistan 1996 kontrollerade de ungefär 90 procent av landet och hade slagit ner allt väpnat motstånd förutom i de nordligaste områdena där det bodde ett antal etniska minoriteter (Scheuer 2005: 33). Två månader efter att USA inlett sin offensiv tillsammans med den Norra Alliansen hade Kabul intagits och en interimregim hade satts på plats (Ferguson 2005: 151).

Problemen med den nya regimen i Kabul blev på många sätt en upprepning av vad Sovjetunionen hade upplevt när de försökte hålla en regim vid makten. Talibanerna var nästan uteslutande från den pashtunska delen av befolkningen i landet, och trots att den nya presidenten kom från den folkgruppen fick hans regering litet stöd därifrån (Scheuer 2005: 151). Norra Alliansen var till större

delen tajikdominerad (Scheuer 2005: 35), och har således ett litet inflytande över de södra delarna av Afghanistan där majoriteten är pashtuner (Federal Research Division). USA kunde inte lämna Afghanistan efter invasionen och trots att FN gav den amerikanska närvaron legitimitet internationellt (Ferguson 2005: 165), fanns det ingen bred uppslutning bakom den nya regimen runt om i landet (Scheuer 2005: 172). Allmänna val hölls i Afghanistan 2004, men den valda regeringen var fortsatt beroende av amerikanskt stöd för att kunna styra landet (Spellman 2006: 141).

USA har officiellt sagt att man vill skapa ett stabilt och demokratiskt Afghanistan som skyddar kvinnors och religiösa minoriteters rättigheter (US Department of State). Den fortsatta demokratiseringsprocessen i landet har hela tiden varit ett av de officiella huvudargumenten för att fortsätta ha kvar trupper i landet (Lieven 2005: 78). För den amerikanska armén har två av de viktigaste målen varit att skapa en stabil allierad, och få på plats en fungerande stat som har kontroll över sitt territorium och över gränserna mot sina grannländer (US Department of Defence).

2008 hade USA runt 48.000 soldater i landet och hade antalet ökat stadigt sedan 2006 (CRS Report for Congress). Den amerikanska strategin för att komma till rätta med olika motståndsgupper är att utbilda och träna afghanska säkerhetsstyrkor som kan ansvara för att hålla säkerheten i landet (US Department of Defence). Man har också försökt att utöka den afghanska armén till 80.000 soldater (US Department of Defence). Det interna politiska läget har dock inte stabiliserats nämnvärt efter det afghanska valet. Indien anklagar Pakistan för att fortsätta stödja talibanerna och andra religiösa extremister som utför terrordåd mot landet. Indien som är världens största demokrati anklagar USA:s allierade för att stödja terrorism vilket gör det politiska läget svårt för USA att hantera (Spellman 2006: 144). Pakistan har dock blivit USA:s viktigaste tillgång i regionen för att stabilisera läget i Afghanistan och de pakistansk-amerikanska relationerna har förblivit intakta (Friedman 2004: 184).

3.2.3 Sammanfattning

Afghanistans extremt svåra terräng och brist på infrastruktur gör det svårt att ha en centraliserad stat som kan styra landet. Det gör också att konventionell krigföring inte går att tillämpa (Russian General Staff 2002: 3). Att Afghanistan är befolkat av en mängd olika etniska och religiösa grupper som har en lång historia av konflikter bakom sig gör inte saken lättare. Samma dynamik som orsakade Sovjetunionens problem med statsbyggandet har visat sig vara lika problematiska för USA. Både Sovjetunionen och USA:s önskemål var att ha en fungerande centraliserad stat i Afghanistan som kan försvara sig själv. Det sovjetiska försöket att etablera full kontroll över hela landet övergavs tämligen omgående (Luttwak 2001: 70), och USA har inte lyckats bättre med den uppgiften.

De två supermakterna har agerat som teorin om balansering förutsätter. Sovjetunionens försök att balansera externt möttes av balansering utifrån av USA, framförallt via Pakistan, för att motverka det sovjetiska inflytandet i Afghanistan. USA:s balansering utifrån i regionen efter kalla krigets slut beror enligt teorin på att USA inte vill låta någon annan stormakt få inflytande i det berörda området. Ambitionen för båda supermakterna har varit att ta hem sina trupper så fort som möjligt, eller att åtminstone inte behöva delta direkt i militära operationer, men det politiska läget i Afghanistan har gjort att USA och Sovjetunionen har varit tvungna att använda sina egna militärer på grund av att den afghanska staten inte fungerar. Eftersom motståndet mot det centrala styret i Kabul aldrig har kunnat slås ned har de utländska trupperna inte kunnat dras tillbaka utan att hela Afghanistan skulle gå förlorat. Eftersom de två supermakterna inte ville riskera ett kärnvapenkrig användes mindre stater för att balansera till respektive supermakts fördel.

3.3 Strategiska mål med ockupationerna

I den avslutande delen ska jag titta på vad teorin säger om de strategiska mål stormakter har förutom att överleva, och hur det i så fall påverkar deras politik mot de regioner de försöker balansera. Vad skulle teorin säga om Sovjetunionens och USA:s motiv bakom ockupationerna?

Varje stat försöker att skaffa sig så stor andel av världen ekonomiska tillgångar som möjligt eftersom det är grunden för att bygga en stor militärmakt (Mearsheimer 2001: 143). Stormakter försöker förhindra andra stormakter att dominera områden med ekonomiska tillgångar, som till exempel industrier eller områden med tillgång till råvaror, eftersom ekonomisk styrka är grunden för en nations makt (Mearsheimer 2001: 144, Walt 2005: 32). En stats potentiella makt är storleken på dess ekonomi och befolkning (Mearsheimer 2001: 43), och mobiliserbar makt är hur stor andel av den potentiella makten som kan användas till att bygga upp militären (Mearsheimer 2001: 62).

3.3.1 Sovjetunionens försök till expansion

Sovjetunionen hade länge betraktat Persiska viken som en viktig strategisk region, och de hade ett visst inflytande där fram till 1940-talet (Ferguson 2005: 118). En tänkbar målsättning för Sovjetunionen skulle vara att få bort USA:s dominans över Mellanösterns oljetillgångar, och det var en av CIA:s farhågor att Sovjetunionen skulle börja expandera mot Persiska viken (Johnson 2006: 112). Afghanistan skulle alltså vara den första delen i en fortsatt utvidgning av den sovjetiska intressesfären. Om Sovjetunionen lyckades hålla Afghanistan skulle de sedan kunna fortsätta söder ut till Indiska oceanen och därefter fortsätta mot den arabiska halvön (Fisk 2005: 48). Den sovjetiska ekonomin började också stagnera

under 70-talet (Spellman 2006: 54), och för att förhindra att USA ryckte ifrån ekonomisk skulle det vara en fördel om USA förlorade sin viktigaste energikälla till sin ekonomi.

Det fanns förutom de ekonomiska motiven en oro i Moskva över att de etniska minoriteter som bodde i de centralasiatiska delrepublikerna skulle gå samman med sina folkgrupper som bodde utanför Sovjetunionen, bland annat i Afghanistan (Kakar 1995: 20). Det skulle kunna hota den territoriella integriteten av Sovjetunionen om befolkningen i den regionen skulle vilja ha ökat självstyre. Det fanns en betydande muslimsk befolkning som skulle kunna komma under inflytande från Iran som hade börjat förespråka islamiska revolutioner i andra länder, och det skulle kunna drabba Sovjetunionen. Därför var extern balansering ett rimligt svar på det hotet.

Sovjetunionen var aldrig en regional hegemon (Mearsheimer 2001: 41), varken i Europa eller i Asien, och offensiv realism menar att eftersom USA var och är en regional hegemon kommer USA att balansera varje försök Sovjetunionen gör för att ändra maktbalansen till sin fördel och försöka bli en regional hegemon.

3.3.2 USA och balansering utifrån

Under kalla kriget var det bara två länder som gränsade till Kaspiska havet, Iran och Sovjetunionen. Efter kalla krigets slut är det fem länder som gör det (Johnson 2004: 169). När Sovjetunionen hade försvunnit började USA att expandera sin närvaro i området för att kunna exploatera de naturresurser som finns där. USA är inte ensamma om att vilja ha kontroll över området vilket har lett till en ökad konkurrens om delningen av Kaspiska havets resurser (Brzezinski 2004: 99). I Mellanöstern lyckades USA eliminera sovjetisk inflytande och man började utveckla området till ett amerikanskt protektorat (Brzezinski 2004: 68-9). Kontrollen över de resurser industriella ekonomier behöver gör att man indirekt kan ha kontroll över den ekonomiska utvecklingen hos potentiella rivaler (Chomsky 2007: 36-7).

Som svar på terrorattackerna mot USA kunde amerikanarna istället för att ockupera Afghanistan ha bombat landet och sedan låta vilken ny regim som helst komma till makten, men valde att stanna för att skapa inflytande över den politiska utvecklingen i landet och i förlängningen hela regionen. Det islamistiska motståndet mot utländsk inblandning är det största hotet mot amerikansk expansion, och USA har till exempel börjat hjälpa Ryssland att minska den islamistiska tillväxten i Centralasien (Brzezinski 2004: 52). Den politiska dynamiken är dock väldigt svårbalanserad och Pakistan är den viktigaste aktören för amerikansk balansering i regionen. Skulle USA gå emot Pakistan skulle de sannolikt förlora Afghanistan (Brzezinski 2004: 65).

Enligt offensiv realism är hegemoner status quo-makter i sin egen region och utifrån den logiken är det förståeligt varför USA vill hindra andra stater att uppnå hegemoni så att de inte kan utmana USA:s dominans över den västra hemisfären.

4 Avslutning

I den avslutande delen av uppsatsen kommer jag att ta upp två idealistiska invändningar mot de realistiska antagandena jag har gjort tidigare. Den ena invändningen går ut på att demokratier har andra målsättningar med sin utrikespolitik än auktoritära stater, och den andra går ut på att icke-statliga aktörer kan ha stor betydelse för hur stater agerar i internationell politik.

4.1 Analys

Den första delen av min frågeställning som går ut på varför både USA och Sovjetunionen har invaderat Afghanistan är det realistiska svaret att den förändrade maktbalansen i regionen gjorde att supermakterna såg en möjlighet att utöka sin maktandel. Men i USA:s fall följde invasionen efter 11:e september-attackerna, vilket skulle kunna betyda att det inte var en kalkylering om maktbalansering som låg bakom invasionen utan att en ny form av hot har uppstått som inte kommer ifrån stater. Terrorangreppet visar att även icke-statliga aktörer kan orsaka stor förödelse vilket gör att de tidigare koncepten om internationell säkerhetspolitik kan vara på väg att förlora sin betydelse (Fukuyama 2007: 68).

Den andra delen av frågeställningen, vad de två supermakterna har haft för strategiska mål med invasionen, skulle man istället kunna peka på att USA har ett intresse av att få bort den auktoritära regimen i Afghanistan och ersätta den med ett demokratiskt samhällssystem, vilket skulle det innebära att risken för nya terroråd minskar på sikt desto mer demokratiskt Afghanistan blir. Demokrati i vissa delar av världen kan inte utvecklas om den inte får hjälp utifrån (Frum, Perle 2004: 238). Till exempel har USA tryckt på för att få kvinnor representerade i det afghanska parlamentet, vilket är ett tecken på att det finns en vilja att utifrån modernisera och demokratisera det afghanska samhället (Lieven 2005: 83). Det skulle betyda att det finns en tro på att det inhemska politiska systemet har en påverkan på en stats utrikespolitik, vilket gör att den realistiska logiken faller.

Stämmer dessa två idealistiska antagandena är den oberoende variabeln för USA:s del inte maktförskjutning i regionen, och hypotesen jag tagit fram ur offensiv realism blir således ogiltig. För Sovjetunionens del är de idealistiska invändningarna inga problem eftersom det auktoritära systemet i landet gjorde deras utrikespolitik militant och aggressiv.

För att bemöta dessa invändningar är det viktigt att undersöka hela regionen för att kunna dra några slutsatser. USA hade innan 2003 runt 750 militära installationer i över 130 länder (Ferguson 2005: 16). Syftet är att snabbt och effektivt kunna intervensera i andra delar av världen där det kan uppstå instabilitet, oavsett hur långt bort från USA det uppstår och avskräcka att någon startar lokala konflikter (Brzezinski 2004: 19-20). Efter 11:e september utpekades talibanregimen som medansvariga och drevs från makten (Ferguson 2005: 152). Det betyder alltså inte att det inte går att bekämpa terrorism med militära medel och att rikta sig mot de stater där de befinner sig. Terrorgrupper kan sällan sätta sig emot en stats militär eller polis direkt, vilket gör att stater fortfarande har den avgörande förmågan att agera internationellt.

Om offensiv realism ger en bra förklaring på hur stater agerar innebär det att andra stater i regionen kommer att försöka balansera USA:s närvaro på olika sätt, och tecken på det är att Ryssland och Kina har börjat samarbeta för få bort USA ur Centralasien (Fukuyama 2007: 190).

Mot invändningen mot offensiv realism att det ligger i USA:s intresse att fler stater demokratiseras kan påpekas att USA har inte visat sig intresserad av att trycka på för att demokratisera de andra centralasiatiska staterna man är allierade med (Chomsky 2003: 114), vilket tyder på att stabilitet går före demokrati. USA stödde till exempel talibanerna under en period (Chomsky, Achcar 2007: 28), och när de blev ett hot mot USA gick man in för att få bort dem från makten. Det skulle inte vara någon skada om fler stater demokratiserades så länge de förblev stabila, men om demokratiseringsprocessen skulle leda till inhemskt tumult är prioriteterna först och främst att hålla dessa stater stabila så att en regering kan förhindra att oroligheter sprider sig till andra stater, eller att stater helt och hållet bryter samman.

Problemet med Afghanistan är att de olika makter som försöker styra landet inte har gemensamma mål med vad de vill uppnå (Scheuer 2005: 53), vilket leder till blodiga konflikter mellan många olika rivaliserande intressen. Ett amerikanskt tillbakadragande av militära styrkor skulle leda till politiskt kaos, inte enbart i Afghanistan (Brzezinski 2004: 17), utan det skulle också kunna hota de amerikanska intressena i hela regionen vilket ganska klart tyder på att det finns andra målsättningar bortom Afghanistan för USA:s del, vilket förklarar den fortsatta militära närvaron i Afghanistan.

4.2 Slutsats

Jag har presenterat två fall av invasioner av ett och samma land och bygger min förklaring på att de två supermakterna försökte att balansera andra stater i regionen genom Afghanistan. Trots de invändningar som kan riktas mot förklaringsmodellen menar jag att de övervägande empiriska materialet talar för den realistiska teorin. Problemet som Sovjetunionen och USA har haft har varit att

bygga upp en fungerande stat i landet, och historiskt sett talar mycket emot att USA kommer att lyckas med det. Afghanistans låga utvecklingsnivå och besvärliga geografi gör att en modern stat skulle ta mycket lång tid att utveckla, och alla år av krig har i princip förstört hela det civila samhället som behövs för att bygga en modern stat.

Att en generell teori om stater ageranden kan ge en bra förklaring på två så här specifika fall tyder på att den troligtvis skulle kunna användas för att förklara andra fall av konflikter. Eftersom stater fortsätter att agera som realismen förutspår tyder det på att det inte har hänt mycket i grundstrukturen i internationell politik efter kalla krigets slut.

5 Referenser

5.1 Tryckta källor

Brzezinski, Zbigniew 1997. *The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books

Brzezinski, Zbigniew 2004. *The Choice. Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books

Brzezinski, Zbigniew 2007. *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books

Chomsky, Noam 2003. *Hegemony or Survival. America's Quest for Global Dominance*. New York: Holt Paperbacks

Chomsky, Noam 2007. *Failed States. The Abuse of Power and the Assault on Democracy*. London: Penguin Books

Chomsky, Noam. Achcar, Gilbert 2007. *Perilous Power. The Middle East and US Foreign Policy. Dialogues on Terror, Democracy, War and Justice*. London: Penguin Books

Coll, Steve 2004. *Ghost Wars. The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, From the Soviet Invasion to September 10, 2001*. New York: Penguin Books

Collins, Alan (Editor) 2010. *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. 2nd Edition

Feifer, Gregory 2009. *The Great Gamble. The Soviet War in Afganistan*. New York: HarperCollins

Ferguson, Niall 2005. *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire*. London: Penguin Books

Fisk, Robert 2005. *The Great War for Civilisation. The Conquest of The Middle East*. London: Harper Perennial

Friedman, George 2004. *America's Secret War. Inside the Worldwide Struggle Between The United States and its Enemies*. London: Random House

Frum, David. Perle, Richard 2004. *An End to Evil. How to Win the War on Terror*. New York: Random House

Fukuyama, Francis 2007. *After the Neocons. America at the Crossroads*. London: Profile Books

Glaser, Charles L. 2010. *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. 2nd Edition

Hussain, Zahid 2008. *Frontline Pakistan. The Path to Catastrophe and the Killing of Benazir Bhutto*. New York: I.B. Tauris

Johnson, Chalmers 2004. *The Sorrows of Empire. Militarism, Secrecy and the End of the Republic*. New York: Verso

- Johnson, Chalmers 2006. *Nemesis. The Last Days of The American Republic*. New York: Holt Paperbacks
- Landman, Todd 2008. *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*. London: Routledge
- Lieven, Anatol 2005. *America Right or Wrong. An anatomy of American Nationalism*. London: HarperCollins
- Luttwak, Edward N. 2001. *Strategy. The Logic of War and Peace*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W Norton
- Mearsheimer, John J. 2009. "Reckless States and Realism." *International Relations* June 2009 vol. 23 no. 2 241-256
- Morgan, Patrick 2010. *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. 2nd Edition
- Pape, Robert A. 1996. *Bombing to Win. Air Power and Coercion in War*. New York: Cornell University Press
- Scheuer, Michael 2005. *Imperial Hubris. Why the West is Losing the War on Terror*. Dulles, Virginia: Potomac Books
- Spellman, W. M. 2006. *A Concise History of The World Since 1945*. New York: Palgrave Macmillan
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten 2007. *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber
- The Russian General Staff 2002. *The Soviet-Afghan War. How a Superpower Fought and Lost*. University Press of Kansas
- Walt, Stephen M. 2005. *Taming American Power. The Global Response to U.S. Primacy*. New York: W.W Norton
- Weber, Cynthia 2005. *International Relations Theory. A Critical Introduction*. New York: Routledge. 2nd Edition

5.2 Elektroniska källor

- CIA (<https://www.cia.gov/>) 2010-12-26
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record.html>
- CRS Report for Congress 2010-12-20
<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RS22633.pdf>
- Federal Research Division - Library of Congress 2010-12-16
<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Afghanistan.pdf>
- Kakar, M. Hassan Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982. Berkeley: University of California Press. 2010-11-19
<http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft7b69p12h/>

Library of Congress 1 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0087%29>

Library of Congress 2 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0088%29>

Library of Congress 3 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0089%29>

Library of Congress 4 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0092%29>

Library of Congress 5 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0093%29>

Library of Congress 6 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0094%29>

Library of Congress 7 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0095%29>

Library of Congress 8 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0099%29>

Library of Congress 9 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0118%29>

Library of Congress 10 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0124%29>

Library of Congress 11 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0127%29>

Library of Congress 12 2010-12-16
<http://memory.loc.gov/cgi-bin/query2/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+af0101%29>

US Department of State 2010-12-06
<http://www.state.gov/p/sca/ci/af/>

US Department of Defence 2010-12-20
http://www.defense.gov/pubs/Report_on_Progress_toward_Security_and_Stability_in_Afghanistan_1230.pdf